

Brzostkowska Alina, *Tematyka tracka w komediach Arystofanesa*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1984, t. 1, s. 87–94.

<https://doi.org/10.14746/bp.1984.1.7>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/55683>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

TEMATYKA TRACKA W KOMEDIACH ARYSTOFANESA

ALINA BRZÓSTKOWSKA

Działalność literacka Arystofanesa przypadła na okres wojny peloponeskiej (a ostatnia zachowana komedia pochodzi z roku 388 p.n.e.). Komedia wraz z innymi gatunkami literackimi określona przez Arystotelesa jako *mimesis*, czyli przedstawienie naśladowcze¹, koncentrowała się na naśladowaniu wydarzeń codziennych. Pamiętać trzeba oczywiście o tym, że *mimesis* to odtworzenie rzeczywistości poprzez fikcję. Jednak dzięki ścisłym powiązaniom rzeczywistości przedstawionej starej komedii attyckiej ze światem realnym, komedia może informować o istniejących strukturach ówczesnego świata.

Tracja i jej mieszkańcy podobnie jak inne regiony świata barbarzyńców w różny sposób oddziaływały na życie Greków. Plemiona trackie znalazły się więc w obrębie zainteresowań głównego reprezentanta komedii staroattyckiej, Arystofanesa. W jego utworach znajdujemy pewne wzmianki o tych północnych sąsiadach Grecji. Są to często informacje drobne, nie powiązane ze sobą, występujące sporadycznie, ale warte omówienia. Świadczą one o wiedzy geograficznej, orientacji politycznej komediopisarza i o znajomości różnych dziedzin życia Traków, które znalazły miejsce wśród realiów życia w Grecji. W niniejszym komunikacie zamierzam zasygnalizować tylko niektóre punkty tej tematyki.

1. TRACJA JAKO KRAINA PÓŁNOCY

O znajomości zasięgu terytorialnego tych plemion zdaje się świadczyć krótki fragment zaginionej komedii Arystofanesa *Babilończycy* wystawionej w roku 426 p.n.e. Brzmi on *τα μέτωπα Ἰστροῖα* (według Kocka) lub *Ἰστροῖα* (według Edmondsa)². Kock zinterpretował ten fragment, kierując się objaśnieniem Hezyhiusza, jako aluzję do trackich niewolników, którzy

¹ Aristotelis *De arte poetica liber*, Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Rudolfus Kassel, Oxonii 1965, 1447^a. 13 - 16.

² *Comicorum Atticorum Fragmenta*, ed. Th. Kock (dalej: CAF), I, Lipsiae 1880, Aristophanis fr. 88; J. M. Edmonds, *The fragments of Attic Comedy*, I, Leiden 1957, s. 596 - 597.

mieli się odróżniać od innych niewolników znakami na czołach³. Poza tym w słowie „Istriana” może kryć się informacja o północnej granicy terenu zamieszkałego przez Traków, która mogła opierać się o Dunaj⁴. Tukidydes jednak w swej relacji o plemionach podległych królowi Odrysów, szczepom trackim wyznacza obszar od gór Haemus (dzis. Bałkan) i Rodope aż po Morze Czarne i Hellespont⁵. A więc za właściwą granicę Tracji na północy, podobnie jak Hekatajos⁶, przyjmuje on góry Haemus. Nie wiadomo, jakimi drogami mogli wówczas Ateńczycy wejść w kontakt z odległymi plemionami trackimi, mieszkającymi w głębi Bałkanów. Jest natomiast możliwe, że kontakt ten nastąpił na skutek penetracji Bałkanów przez różne plemiona trackie, szczególnie w kierunku trackiego wybrzeża Morza Egejskiego.

Z nielicznych wypowiedzi bohaterów komedii sądzić można, że krainę leżącą na północ od Grecji widziano jako dziką i niegościnną (ἄλιμενον). W *Ptakach* (w. 1438 - 40) Arystofanes zastosował to wyrażenie w znaczeniu przenośnym, odniósł je bowiem do sfer powietrza, ἄλιμενον αὔρακα αἰθέρος, w którym miało się mieścić fikcyjne miasto ptaków. W kontekście tych słów znalazło się pojęcie południa i północy τότε μὲν νοτίαν,...τότε δ' αὖ βορέα, sądząc więc, że metafora ta wypływa z rzyeczywistych wyobrażeń Greków o krajach północy, które kojarzono z niegościnną ziemią i surowym klimatem⁷. A o tym, że zima w Tracji była mroźna i śnieżna, donosi w *Acharnejczykach* poseł ateński wracający od Sytalkesa, władcy Odrysów. Wspomina on o konieczności zatrzymania się w Tracji ponieważ, „śniegi grube zawałyły drogi i lód powiązał rzeki”⁸. Wypowiedź tę można traktować jako informację, a nie fantazję poety. O surowym klimacie obszaru na południe od Dunaju donoszą również inne przekazy (np. Teokryta VII 111, czy zesłanego do Tomi Owidiusza, *Tristia* III 10).

We wspomnianej już komedii *Ptaki* znajdujemy legendarny wątek o labędziach wiernych sługach Apollina, które siedząc nad Hebrossem (dzis. Marica),

³ CAF, s. 414.

⁴ Według *Genealogii* Hekatajosa z Miletu, Ister stanowił północną granicę terenu zamieszkałego przez Traków oddziałając ich od Scytów (Fr 18b, F. Jacoby, *Fragmente der griechischen Historiker*, I, Berlin 1923, s. 11 - 12). Herodot opisuje wprawdzie przepływ Dunaju w jego dolnym i środkowym biegu (*Hist.* IV 49 - 50), ale nie łączy go z Tracją i o jej położeniu w głąb kraju ma niejasne wyobrażenie (*Hist.* V 9; A. Betz, *Thrake*, RE, VI A, 395). W dziele zachowanym pod imieniem *Skylaksa* Tracja mieściła się między Strymonem, Istrem i wybrzeżami morskimi (*Anonymi vulgo Skylaxis Caryandensis periplus maris interni* (rozdz. 67), cum appendice iterum recensuit B. Fabricius, Lipsiae 1878).

⁵ Thucydides *Historiae*, Recensuit C. Hude, I, Lipsiae 1903, II 96.

⁶ *Periegesis*, fr. 169; Jacoby, o.c. I, s. 28, Kommentar, s. 348.

⁷ Por. Betz, *Thrake*, 400.

⁸ Aristophanis *Acharnenses*, w. 138 - 139, ed.: *Aristophanis Comoediae*, Recognoverunt brevisque adnotatione critica instruxerunt F. W. Hall, W. M. Geldart, I *Acharnenses*, *Equites*, *Nubes*, *Vespas*. *Pacem*, *Aves continens*, Oxonii 1957.) Przekład B. Butrymowicza, Wrocław 1955, s. 18.

śpiewają pieśń chóralną na cześć boga (w. 769 - 781). Istnieje przypuszczenie, że Arystofanes nawiązał do starej tradycji o najdalszej północy Europy i do mitu o Hiperborejczykach. Taką hipotezę wysuwa Kock, opierając się na streszczonym fragmencie zaginionego hymnu Alkajosa⁹ (przełom VII i VI w. p.n.e.). Mit jak i parafraza Himeriosa głoszą, że Hiperborejczycy byli ulubionym narodem Apollina, a kraj ich był jego właściwą ojczyzną. Stamtąd na wiosnę łabędzie, mieszkańcy krainy Hiperborejczyków, przewożyły Apollina do Delf, dokąd przynosił on światło i wyrocznie¹⁰. Powstaje pytanie, dlaczego owe legendarne łabędzie Arystofanes umieścił właśnie nad Hebrossem. Możliwe jest, że poeta łączył Hiperborejczyków z Tracją, której Hebros był największą rzeką. Wśród licznych prób identyfikacji geograficznej tej zagadkowej krainy wskazuje się między innymi właśnie na Trację¹¹.

2. TRACJA JAKO UCZESTNIK WOJNY PELOPONESKIEJ

Problem ten wprowadził Arystofanes do komedii *Acharnejczycy* wystawionej w roku 425. W jednej ze scen początkowych na Zgromadzeniu Ludowym pojawia się Teor, który wraca właśnie z misji poselskiej do króla Odrysów. Scena ta podaje wiele szczegółów dotyczących układów między Atenami i Trakami. Relacja Teora o pobycie u Sytalkesa stanowi nawiązanie do przymierza zawartego przez Ateny z władcą Odrysów w roku 431. Na mocy tego układu syn jego Sadokos miał otrzymać obywatelstwo ateńskie, a Sytalkes udzielić Atenom pomocy wojskowej. Fakt przymierza i jego warunki potwierdza Tukidydes w *Wojnie peloponeskiej*, opisując w II ks. (r. 47) wydarzenia pierwszego roku wojny, czyli roku 431. Chodziło prawdopodobnie o wsparcie strony ateńskiej na Półwyspie Chaleydyckim w związku z konfliktem w Potidei w roku 429. Wprowadzenie Traków do scenariusza komedii miało przypuszczalnie na celu osiągnięcie dodatkowych efektów komicznych. Herold wzywa ich na scenę: „Chodźcie tutaj, Trakowie, których Teor przyprowadził” (*Ach.* 155). Tuż potem następuje dowcipna wymiana zdań: τί ἐστὶ τὸ κακόν; pyta Dikajopolis, a Teor odpowiada: Ὁδομάντων στρατός (w. 156). Ich wyjście na scenę spowodowało bohaterów do ostrzejszych wypowiedzi mających na celu ośmieszenie

⁹ *Ausgewählte Komödien des Aristophanes*, Erklärt von Theodor Kock, *Die Vogel*, Berlin 1876, s. 148 - 149; *Alcaeus, Hymnoi*, fr. 2 z parafrazą Himeriosa, *Oratio* 14, 10 - 11, *Poetae lyriici Graeci*, ed. Th. Bergk, Lipsiae 1843, s. 569 - 570; *Alcaeii*, 307 (w:) E. Lobel-D. Page, *Poetarum Lesbiorum fragmenta*, Oxford 1955; por. też C. M. Bowra, *Greek lyric poetry. From Alcman to Simonides*, Oxford 1961, s. 164 - 165.

¹⁰ *Poetae lyriici Graeci*, ed. Th. Bergk, s. 570; L. Preller, *Griechische Mythologie*, I, Leipzig 1854, s. 157, 159.

¹¹ Daebritz, *Hyperboreer*, RE IX, 267 — „delficy Hiperborejczycy pochodzili z krajów bałkańskich”; o powiązaniach Hiperborejczyków z Trakami, Macedończykami i Tesalczykami — cf. ibidem, 268, a identyfikacje z Pontem, Fazis, Tracją, Italią, Skandynawią — cf. 277.

barbarzyńców oraz bagatelizowanie ich roli w konflikcie wojennym. Wiadomość o wysokości żołdu (2 drachmy), jaki mają otrzymać obce wojska, spotyka się z gwałtownym oburzeniem Dikajopolisa. W tej samej scenie poddał poeta krytyce poselstwo ateńskie, dla którego korzystne było przedłużanie pobytu poza krajem z uwagi na otrzymywane tam diety poselskie. Teor jakby wyprzedzając wyrazy niezadowolenia Dikajopolisa, zaczyna swe wystąpienie od usprawiedliwienia długiego pobytu w Tracji, a Dikajopolis czyni aluzję do wynoszonych stąd korzyści (w. 136 - 140).

Przedmiotem dyskusji badaczy jest imię syna Sytalkesa, którego brzmienia Arystofanes nie podaje. Wersję 'Sadokos' spotykamy u Tukidydesa (II 29; 67). Kwestię tę podniósł Radu Vulpe przy okazji rekonstruowania genealogii królów Odrysów¹². Przytacza on stanowisko Rehdantza¹³, który uważa, że najprawdopodobniej kopiści Tukidydesa mylnie zapisali imię *Sadokos*, zamiast *Madokos*. Miał on być bezpośrednim następcą Seuthesa od roku 401, o czym dowiadujemy się z *Anabazy* Ksenofonta (*Anab.* VII 2, 38; VII 2, 32). Tak więc Trakowie byli zaangażowani w problemy wojenne Aten. Sama Tracja miała stać się jedną ze scen teatru wojny peloponeskiej dopiero kilka lat później, w roku 424, kiedy to Brazydas wkroczył do Amfipolis. Celem jego wyprawy było podsycanie nastrojów buntowniczych wśród sprzymierzonych z Atenami kolonii greckich lub też pokonanie garnizonów ateńskich w tych miastach. Spowodowało to konieczność przeniesienia sił na wybrzeże trackie, a nawet werbowanie nowych oddziałów. Z tym przypuszczalnie wiązało się pouczenie, jakiego udzielił Peisthetajros „Złemu synowi” w *Ptakach*: „Nie bij ojca”, i nieco dalej „pozwól ojcu żyć, lecz jeśli jesteś gotowy do walki (μάχιμος εἶ), jedź do Tracji i tam walcz (εἰς τ' ἀπὶ Θράκης ἀποπέτου καὶ ἐκεῖ μάχου), (w. 1368 - 9). Komedię tę wystawił Arystofanes w roku 414 p.n.e. W tym samym roku, jak donosi Tukidydes, pretor Euetion uderzył na Amfipolis z pomocą Perdikkasa i jego trackich sojuszników (VII 9). Wydawca komedii, Leeuwen, sugeruje, że musiało to nastąpić z początkiem wiosny, podczas której wystawiono ową komedię¹⁴. Zgodność wydarzenia z relacją Arystofanesa lepiej precyzuje Kock¹⁵, pisząc, że „decyzja ta mogła zapaść już przed Dionizjami” (s. 209), i taka interpretacja jest bardziej przekonująca. Jest też bardzo prawdopodobne, że wypowiedź Peisthetajrosa była echem agitacji prowadzonej wśród młodzieży ateńskiej, aby zaciągała się do wojska, ponieważ

¹² R. Vulpe, *La succession des rois Odrysses*, (w:) tegoż, *Studia Thracologica*, București 1976, s. 29 - 30, 37 - 38; por. też I. Venedikov, T. Gerasimov, *Sztuka tracka*, 2, Warszawa-Sofia 1978, s. 22.

¹³ C. Rehdantz, *Vitae Iphicratis, Chabriae, Timothei Atheniensium*, Berolini 1845, s. 237.

¹⁴ Aristophanis *Aves*. Cum prolegomenis et commentariis edidit J. van Leeuwen, Lugduni Batavorum 1902, s. 210, ad vv. 1367 - 1369.

¹⁵ Th. Kock, *Die Vogel*, ed. cit., s. 209 ad v. 1369.

główne siły zaangażowane były w wyprawę sycylijską. Charakter agitacji noszą słowa tegoż Peisthetajrosa: „zaciągnij się do wojska, granic broń, żyj z żołdu”¹⁶.

Na Trację jako teren wojny wskazuje też Kydojmos, czyli „Huk bitewny”, sługa bogini Wojny w komedii *Pokój* wystawionej w roku 421, po zawarciu pokoju Nikiasza. Kydojmos na polecenie Wojny szuka tłuczka, lecz nie znajduje ani ateńskiego, ani spartańskiego, bo oba zginęły w Tracji (*Eir.* 282 - 4). Konwencja komediowa jest zgodna z faktami historycznymi. Tłuczki uosabiają przywódców stronnictw wojennych, po stronie Ateńczyków Kleona, po przeciwnej Brazydasa, którzy polegli pod Amfipolis w roku 422, czyli w rok przed wystawieniem *Pokoju*. Umożliwiło to zyskanie przewagi stronnictwa pokojowego, któremu przewodził Nikiasz, a tym samym zawarcie pokoju. Powstanie wspomnianej komedii również było konsekwencją pomyślnego biegu wydarzeń.

Przeciągająca się wojna wyczerpywała siły Aten, a przede wszystkim przynosiła olbrzymie straty mieszkańcom Attyki. Odbiciem tego jest fabuła komedii *Lyzistrata*. Niechęć kobiet do wojny uwidacznia się w buncie przeciwko polityce mężów, przeciwko wszystkim zjawiskom towarzyszącym atmosferze wojennej. Nie podoba się im żołnierz pojawiający się na rynku w pełnym uzbrojeniu, a tym bardziej, gdy jest nim obcy Trak, który straszy swym wyglądem przekupki: ἕτερος δ' αὖ Θραῖξ πέλτην σεῖων κακόντιον ὥσπερ ὁ Τηρεὺς, ἐδεδίττετο τὴν ἰσχαδόπωλιν (*Lyz.* 563 - 4). Równocześnie znajdujemy tu wzmiankę o trackich peltastach, o których dokładniej informuje Tukidydes. Donosi on (VII 27) o 1300 peltastach trackich ze szczepu Diów, którzy przybyli do Aten i pod dowództwem Demostenesa mieli popłynąć na Sycylię. Były to wydarzenia tego lata, kiedy spartański król Agis przystąpił do oblegania Dekelei oraz kiedy zanotowano zaćmienie księżyca. Przypadło to na rok 413¹⁷. Zgodnie z przekazem Tukidydesa oddziały Traków były spóźnione, a ponieważ nie zdecydowano się zaraz ich odesłać musieli jakiś czas przebywać w Atenach. Wydaje się, że wspomniany fragment komedii *Lyzistrata* może być echem tamtych wydarzeń. Jest też, być może, pomocniczym świadectwem faktu werbowania do armii ateńskiej barbarzyńskich najemników. Konieczność taka wypłynęła właśnie podczas wojny peloponeskiej¹⁸. Przedmiotem zainteresowania może być ponadto uzbrojenie Traka pokazane w komedii, czy było ono fantastycznym wymysłem, czy też wiernym odwzorowaniem. Różnica w uzbrojeniu między Grekiem a barbarzyńcą zwykle była przez starożytnych dostrzegana. Że ta różnica faktycznie istniała i że wizerunek peltasty w komedii jest prawdziwy, zdaje się świadczyć uwaga Ksenofonta zanotowana we *Wspomnie-*

¹⁶ Aristophanis *Aves* w. 1367 (Przekład S. Srebrnego, Arystofanes, Wybór komedii, Warszawa 1955).

¹⁷ Thuc. VII 50; M. G. C. Hammond, *Dzieje Grecji*, Warszawa 1977, s. 472.

¹⁸ J. Wolski, *Historia powszechna. Starożytność*, Warszawa 1971, s. 235; Hammond, o.c., s. 474.

niach o Sokratesie (III 9, 2): „Jasne jest bowiem, że Scytowie i Trakowie nie odważyliby się walczyć z Lacedemończykami dużą tarczą i kopią (ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες); oczywiście jest też z kolei” — pisze dalej Ksenofont — „że Lacedemończycy nie chcieliby zetrzeć się w boju z Trakami posługującymi się małą tarczą i krótkim oszczepem (Θραξὶν ἐν πέλταις καὶ ἀκοντίοις)¹⁹.”

3. TRAK JAKO POSTAĆ KOMICZNA

Jedną z postaci komicznych w komedii *Ptaki* jest barbarzyńca Tryball, którego inni bohaterowie lekceważą, jak zwykle Grecy barbarzyńców. Termin βαρβαρος komediopisarze stosują w jego zdecydowanie pejoratywnym znaczeniu. Ze względu na zawarte w nim treści degradujące, poeci często posługiwali się nim w celu wykazania czyjegoś niskiego pochodzenia, czy stanu i w ogóle pokory względem mówiącego. Wynikało to z przeświadczenia Greków o wyższości nad innymi ludami niegreckimi. Arystoteles powołując się na cytaty poety (prawdopodobnie Eurypidesa) wyraźnie potwierdza to w *Polityce*: „słuszną jest rzeczą, by Hellenowie nad barbarzyńcami panowali, jako że barbarzyńcy a niewolnicy to z natury jedno i to samo” (I 1, 5), oraz „Barbarzyńcy są z natury swej więcej niewolniczego usposobienia niż Grecy” (III 9, 3)²⁰. Swą pogardę dla Tryballa, w komedii noszącego wymyślone imię boga barbarzyńskiego, Posejdon wyraża w formie superlatywnej: σ ἐγὼ ἐόρακα πάντων βαρβαρώτατον θεῶν (w. 1573). Przyjmujemy, że Tryballa należy wiązać z plemieniem Tryballów, które w starożytności zamieszkiwało tereny nad dolnym Dunajem między rzeką Isker a Morawą²¹. Z ich okrucieństwem Ateńczycy mieli się zetknąć dopiero w roku 378 p.n.e., podczas ataku Tryballów na Abderę. Po tych wydarzeniach popełnione tam okrucieństwa stały się przysłowiowe. Można poprzeć stanowisko Fanuli Papaz ogłu, która nie wyklucza możliwości wcześniejszej penetracji Półwyspu Bałkańskiego w kierunku południowym przez plemię Tryballów, tzn. przed rokiem 376²².

Tryball w komedii posiada atrybuty postaci komicznej. Jego wygląd i zachowanie ma bawić publiczność. A więc pojawienie się na scenie nieokrzesanego barbarzyńcy, w nieporadnie nałożonym himationie, było wystarczającym powodem do śmiechu, a strofowanie go przez Posejdona podsycalo tylko nastrój zabawy. Osobne miejsce w komizmie zajmuje język, jakim mówią bar-

¹⁹ Por. Xenophontis *Anabasis* VII 4, 7.

²⁰ Aristotelis *Politica*, Recognovit brevique adnotatione critica instruxit W. d. Ross, Oxonii 1957, I 2, 1252b, 8 - 9; III 14, 1285a, 19 - 21. (Przeł. i opr. L. Piotrowicz, Wrocław 1953).

²¹ Plemię pochodzenia trackiego lub iliryjskiego (Triballoi, RE VI A, 2392 - 2393; J. Leśny, *Tryballowie*, SSS VI, 1977, s. 175); W. Pape's *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig 1875, s.v.; A. Forcellini, *Lexicon totius Latinitatis*, VI — Onomasticon, Patavii 1940, s.v. — przyjmuje jako plemię trackie.

²² F. Papaz ogłu, *Srednjobalkanska plemena u predrimskog doba*, Sarajewo 1969, s. 67.

barzyńcy, zniekształcający i kaleczący mowę Greków. Jest to z pewnością swego rodzaju stylizacja, wprowadzona celowo, aby bohater komedii nie mówił czystym językiem greckim, a równocześnie, by jego mowa była zrozumiała dla greckiego widza.

Tryball nie jest oczywiście przykładem odosobnionym i jedynym. Nie zdradza on cech charakterystycznych wyłącznie dla Traków. Nosi cechy wspólne typowe dla innych barbarzyńców przedstawionych w komedii. W podobny sposób nakreślił Arystofanes postać posła perskiego w *Acharnejczykach* oraz Scyty — łucznika w *Tesmofoiach*. Postacie te łączy jeszcze jedna cecha wspólna, mianowicie ich udział w scenach epizodycznych, noszących piętno farsy doryckiej. Poza elementami komicznymi postać Tryballa zdradza też status społeczny. W scenie tej (w. 1565 - 1693) występuje on jako jeden z trzech bogów wysłanych do miasta ptaków. Tryball nie jest jednak traktowany na takich samych prawach jak Posejdon i Herakles. Przedstawiciele panteonu greckiego odnoszą się do niego lekceważąco i z ironią. Posejdon zwracając się do Tryballa przy pomocy słów οὐτός τι δρᾷς (w. 1567) wyraża swoje pogardliwe nastawienie. Chodzi tutaj o zastosowanie formy nominatiwu οὐτός, zamiast zaimka zwrotnego σὺ, która to forma, jak zauważył Radermacher w komentarzu do *Żab*²³ jest ostrzejsza, bardziej szorstka, określa zarozumiałość i wyniosłość, podobnie jak użycie παῖς zamiast ὦ παῖ, gdzie *vocativus* zawiera w sobie ton łagodniejszy. W ten bowiem sposób zazwyczaj pan wzywa swego sługę. Tak więc status Tryballa jest bliski statusowi niewolnika.

Szczegóły dotyczące Traków i Tracji spotykane w komediach Arystofanesa są tylko częścią trackiej rzeczywistości. Ta ostatnia była znana ogółowi społeczeństwa greckiego; w jego obrębie Trakowie posiadali zasadniczo status niewolników lub metojków (w nielicznych przypadkach nawet obywateli), pielęgnowali trackie obyczaje i rodzime kultury religijne. Warto też dodać, że podczas wojny peloponeskiej demagogom ateńskim zależało prawdopodobnie na sojuszu z Tracją, dlatego w układach posunęli się aż do nadania obywatelstwa ateńskiego synowi króla barbarzyńców. Nic więc dziwnego, że Arystofanes chętnie sięgał do tematyki, która składała się przecież na pełny obraz ówczesnej rzeczywistości greckiej. Równocześnie wydaje się, że polityczny charakter starej komedii sprzyjał wiarygodnemu przekazowi faktów i zjawisk, mimo dominującej w tym gatunku warstwy literackiej fantazji. Takie spojrzenie na komedię może stać się przyczynkiem do rozważań nad osobnym zagadnieniem, mianowicie możliwością traktowania tekstu literackiego, w tym wypadku komedii starej, jako wypowiedzi historycznie udokumentowanej.

Polska Akademia Nauk (Poznań)

²³ L. Radermacher, *Aristophanis Frösche, Einleitung, Text und Kommentar*, Wien 1954, s. 148, 165, 180.

LA MATIÈRE DE THRACE DANS LA COMÉDIE D'ARISTOPHANE

Résumé

Une partie de la vie réelle dans la comédie d'Aristophane formaient les relations entre la Thrace et la Grèce du Ve et IVe siècle av.n.e. Nous signalons seulement quelques points de cette matière.

1. La Thrace — le pays du nord. Dans un fragment de la comédie *Les Babyloniens* l'auteur nous informe probablement sur les peuples de Thrace. Le mot *Istriana* peut cacher l'information sur la frontière du nord de la Thrace. Le poète montre cette contrée comme inhospitalière par son climat froid dans la comédie *Les Acharniens* et *Les Oiseaux*. Cette dernière présente une version du myth sur les Hyperboreens dont le pays peut-être situé au bord du fleuve Hebrus-Marica — donc en Thrace.

2. La participation de la Thrace à la guerre de Peloponnèse. Dans les *Acharniens* on trouve les mentions du traité conclu entre la Grèce et les Thraces-Odryses. Aristophane fait apparaître les Thraces sur la scène comme personnages comiques. Mais en même temps le poète critique les délégués d'Athènes qui tiraient les profits de leurs longues séjours chez le rois d'Odryses. Ensuite Aristophane indique immédiatement à la Thrace comme champ de guerre. Dans *Les Oiseaux* nous rencontrons les informations sur une agitation des jeunes Grecs pour qu'ils combattent en Thrace. Encore dans la comédie *La Paix* sous la fiction littéraire le poète donne les allusions de Cléon et Brasidas qui ont péri à Amphipolis l'année 422. *Lysistrata* à son tour emporte probablement les répercussions des événements d'année 413, en présentant les peltastes de Thrace au marché d'Athènes.

3. Un Thrace — le personnage comique. Un exemple forme Triballo dans *Les Oiseaux*. Nous admettons que les Triballos appartenaient aux peuples de Thrace. La façon de la présentation de ce barbare est telle qu'elle provoque les autres héros de la comédie de se moquer de lui. Selon certaines idéologies sa position est la même que d'un esclave.

Les détails sus-mentionnés ne sont pas liés entre eux mais ils composent un'image digne de foi. Ils laissent remarquer jusqu'au quel point la fiction de la comédie d'Aristophane, la comédie du caractère politique, était liée au monde réel.